

Trumps angrepp på universiteten hotar produktiviteten

Dagens Industri den 28 april 2025

Donald Trump gör ständigt väsen av sig – inte bara genom tullhot, utan också genom återkommande försök att underminera självständiga institutioner som inte passar hans agenda. Det gäller till exempel den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, vars räntebeslut han anser vara alltför hökaktiga – men också, och i minst lika hög grad, rättsväsendet och universiteten. Han ifrågasätter domslut som går honom emot och domarnas legitimitet, och han försöker, genom hot om indragna medel, få lärosäten att ändra sin undervisning och forskning på sätt som passar hans världsbild.

Sociologen Hans L. Zetterberg brukade betona att ett välfungerande samhälle blomstrar om olika sfärer (marknaden, politiken, rättsväsendet, kulturen, religionen etcetera) verkar i relativt stor frihet, styrda av sin egen logik och med tydliga roller – oberoende av politiska diktat.

Detta är också synnerligen relevant för den ekonomiska utvecklingen. Under de senaste decennierna har forskare lyft fram att tillväxt skapas av satsningar på utbildning, ny kunskap, innovationer och positiva spridningseffekter som gynnar fler än uppfinnaren själv. Detta synsätt ger universiteten en central roll, eftersom det ofta är där ny kunskap föds som kan förvandlas till produktivitetshöjande innovationer. Samtidigt sätter det fokus på vilka spelregler forskare arbetar under. Encyclopædia Britannica beskriver akademisk frihet som lärarnas och studenternas rätt att undervisa, studera och söka ny kunskap utan orimlig inblandning från lagstiftare, myndigheter eller andra yttre krafter.

När forskare garanteras sådan frihet kan kreativa, samhällsnyttiga idéer utvecklas och spridas utan att stoppas av staten eller andra. Frihet i sig garanterar dock inte ekonomisk framgång. Forskare är lika fria att ägna sig åt frågor som inte gynnar tillväxt, och även när de producerar relevant kunskap är det inte säkert att den sprids eller tas i bruk. För entreprenörer blir tröskeln särskilt hög om rättssystemet inte skyddar deras investeringar och immateriella rättigheter – svaga institutioner gör helt enkelt innovativa satsningar för riskabla.

Tillsammans med Christian Bjørnskov, professor i nationalekonomi vid Århus universitet och IFN, har jag genomfört vad vi tror är den första storskaliga studien av sambandet mellan faktisk akademisk frihet (enligt V-Dem-projektet vid Göteborgs universitet) och produktivitetstillväxt. Vårt material omfattar 127 länder under perioden 1960–2015. Våra resultat visar att varken arbetskraftsproduktivitet eller total faktorproduktivitet ökar på ett statistiskt signifikant sätt av akademisk frihet allena. Men kombinationen av akademisk frihet och ett oberoende, oväldigt och effektivt rättsväsende ger en tydlig effekt: ju starkare rättssystemet är, desto större blir den positiva inverkan av akademisk frihet på produktiviteten.

Slutsatsen är att hållbar ekonomisk tillväxt gynnas när både universiteten och dess forskare och lärare åtnjuter oberoende och rättsväsendet fungerar utan politiska försök till inblandning. Var för sig har dessa faktorer begränsad effekt, men tillsammans bildar de en kraftfull motor för innovation och

välstånd. Att värna akademisk frihet och ett oberoende rättssystem är därför inte bara en fråga om principer – det är också en investering i framtidens ekonomiska utveckling.

Detta verkar USA:s president inte ha förstått. Inte nog med att han försöker underminera en av dessa två grunder för en stark ekonomisk utveckling – han ger sig på båda två! Det bådär illa – både för USA:s ekonomi och för världsekonomin. Låt oss hoppas att svenska politiker fortsätter värna såväl akademiskt som rättsstatligt oberoende. Det gör oss en fastare grund att stå på när USA fortsätter att försvaga grunderna för ett välfungerande, entreprenöriellt ekonomiskt system.

Niclas Berggren